

*Даниляк Б. О.,
студент освітньо-професійної програми «Переклад (англійська мова)»
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Козачук А. М.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри лінгвістики та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ВІДТВОРЕННЯ ВИГАДАНИХ РЕАЛІЙ ТА АЛЮЗІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. ОРВЕЛЛА «1984»

Анотація. Статтю присвячено використанню в оригіналі та відтворенню українською мовою таких художніх засобів, як вигадані реалії та алюзії у романі Дж. Орвелла «1984». Матеріалом дослідження крім оригіналу вибрано українськомовний текст перекладу В'ячеслава Стельмаха.

Реалії, зокрема і вигадані, вважаються безеквівалентною лексикою, в той час як алюзії належать до інтертекстуальних елементів у ширшому значенні терміну. Проте, вони характеризуються схожими семантико-стилістичними функціями у художньому тексті, оскільки дають повніше уявлення про хронотоп твору та його сюжет у цілому. При перекладі реалій та алюзій важливо розуміти не лише значення окремої лексичної одиниці, а й такі чинники як суспільно-політичне оточення лексики, мікро- та макроконтекст, у якому вони використовуються.

Розглядаючи зовнішні чинники, що зумовили автора використати ті чи інші реалії та алюзії, варто зауважити період написання «1984», що припадає на початок післявоєнного періоду після завершення Другої світової війни. Унаслідок неї у світі виокремилися дві наддержави з абсолютно протилежними ідеологіями: США та СРСР. Детально дослідивши Радянську ідеологію та принципи правління, Джордж Орвелл створив численні реалії та алюзії на життя в тоталітарному суспільстві. Власне назвою твору став рік його написання 1948, в якому змінено порядок розташування двох цифр.

Орвеллом створені численні реалії та алюзії, багато з яких відображені у його штучній мові під назвою «новоговір». Лексика новоговору становить чверть усіх вигаданих реалій та алюзій у тексті. Майже половина досліджуваних елементів є словосполученнями, тобто деякі з них є вигаданими реаліями у конкретному контексті.

Встановлено, що у перекладі вигадані реалії та алюзії відтворені переважно за допомогою буквалістичного перекладу. У третині випадків перекладач також вдався до транскодування, меншою мірою було застосовано транспозицію.

Ключові слова: алюзії, антиутопія, вигадані реалії, новоговір, художній переклад.

Постановка проблеми. У часи глобалізації, коли існує тенденція до зростання обсягів міжнародної комунікації засобами обмеженої кількості міжнародних мов, збільшується також загроза зникнення малочисельних мов. Відтак набуває важливості проблема збереження мовного розмаїття, що, у свою чергу, допомагає зберігати і культурне розмаїття, оскільки мова тісно пов'язана з культурою. Одним із засобів збереження культури є художній переклад. Тому актуальність теми полягає

в необхідності глибшого дослідження відтворення вигаданих реалій та алюзій у літературі та культурному просторі задля глибшого розуміння проблематики. Аналіз цих художніх засобів та їхнього перекладу створить умови для детальнішого відтворення у тексті перекладу, що у свою чергу зробить сприйняття тексту читачем легшим та цікавішим.

Метою цієї статті є аналіз перекладацьких стратегій відтворення вигаданих реалій та алюзій в антиутопії Дж. Орвелла «1984» і дослідження передачі культурних особливостей у перекладі українською мовою. Матеріалом дослідження послужила перевидана у 2013 році версія тексту роману обсягом 383 стор. та його український переклад, виконаний В. Стельмахом і виданий у 2022 році (368 стор.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальновідомо, що від ранніх етапів свого історичного розвитку різні народи мали свої культурні, релігійні, ідеологічні та мовні особливості. Багато з них перетинаються й поширюються до інших, решта ж залишається унікальними для свого етносу. Для опису унікальних мовних особливостей часто застосовуються визначення «безеквівалента лексики» або «безеквівалентні одиниці».

Питання відтворення безеквівалентної лексики, реалій та культурем досліджували Т. Бондар, М. Лісна, С. Федоренко та інші. У свою чергу М. Остапович, Х. Петрина, В. Хоміченко, О. Ярема та інші досліджували способи відтворення алюзій.

Щодо визначення поняття безеквівалентних одиниць, Т. Бондар вважає, що «це одиниці, наявні лише в певній мовній системі й відсутні в інших» [1, с. 19].

Слід зазначити, що М. Лісна надає інше визначення і називає такою безеквівалентною лексикою слова, що в певному контексті можуть виявляти безеквівалентні значення [2, с. 59].

Як ми бачимо, поняття безеквівалентної лексики вживається в доволі широкому значенні. Ми також вважаємо доцільним поділ безеквівалентної лексики на культурами, реалії, екзотизми та інші [2, с. 59].

У своїй праці «Міжкультурна комунікація і переклад реалій» С. Федоренко наголошує на тому, що роль слів-реалій у процесі міжкультурної комунікації дуже важлива, адже вони відображають соціокультурний аспект картини світу [3, с. 110].

Отже, реалії мають значення, унікальні для певної культурної спільноти. Зважаючи на це, якщо розглядати реалії в аспекті перекладознавства, важливо вміти правильно їх відтворювати у мові перекладу для уникнення втрати змісту.

Алюзія є одним зі структурних елементів інтертекстуальних уключень, серед яких можуть бути цитати, ремінісценції, афоризми, метамовне висловлювання тощо, зауважує В. Хоміченко [4, с. 288].

Алюзії є одними з центральних художніх засобів у романі-антиутопії «1984», адже, як було зазначено Х. Петриною, алюзія постає універсальним засобом творення мовної гри у тканині художнього тексту [5, с. 53]. Саме завдяки алюзіям світ Океанії (тобто хронотоп твору) стає таким схожим на наш, адже, як наголошує Х. Петрина, алюзія, взаємодіючи з іншими компонентами твору, постає як засіб творення поліфонії й тонального наповнення всього тексту [5, с. 54].

При дослідженні алюзій в текстах британської художньої літератури О. Ярема зауважує, що вони є засобом емоційно-естетичного збагачення тексту, у наслідок чого її асоціативне поле розширює прагматичні межі нового контексту, а сама алюзія постає як складне подвійне інтертекстуальне утворення відносно прецедентного тексту [6, с. 5]. М. Остапович вважає, що саме алюзія здатна ненав'язливо апелювати до культурних реалій [7, с. 141].

Як бачимо, алюзії і справді є невід'ємною частиною культурних реалій того чи іншого суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сюжетом роману, новоговір (англ. – Newspeak) – нова мова, що була створена владою Океанії для задоволення ідеологічних потреб англосоцу (англійський соціалізм) (англ. Ingsoc; English Socialism). Основа новоговору – староговір (англ. Oldspeak), тобто стандартна англійська мова, однак головною метою була трансформація мови таким чином, щоб носії новоговору не могли зрозуміти староговір [8, с. 352]. Станом на 1984 рік, жодна людина не володіла нею як рідною мовою. За планами керівництва, новоговір мав би витіснити староговір до 2050 року [8, с. 352].

Основною місією новоговору було обмеження думок населення, унеможливлення інакодумства. Для цього у мові навмисно вилучено «зайві» слова, що могли мати загрозові для режиму значення. З їхньої точки зору, якщо у мові відсутні слова для інакодумства, то й будь-які думки, що суперечать основним принципам англосоцу, стануть буквально неможливими [8, с. 352].

Однією з основних характеристик цієї мови є те, що більшість слів мають лише одне, дуже конкретне значення. Через це, деякі лексеми, що мали декілька значень і одне з яких виражало неприйнятну думку, зберегли лише одне, «правильне» значення. Враховуючи це, вважаємо за необхідне розглянути та проаналізувати певні приклади відтворення вигаданих реалій та алюзій «1984».

(1-о) BIG BROTHER IS WATCHING YOU, the caption beneath it ran [9, р. 3]. – (1-п) Нижче на плакаті був підпис: «СТАРШИЙ БРАТ СТЕЖИТЬ ЗА ТОБОЮ» [8, с. 7].

Це гасло стало культовим в англословному середовищі. Його часто застосовують для вираження чогось тоталітарного, або щодо людей, які прагнуть більшого контролю. У даному перекладі BIG стає СТАРШИЙ. Слід зауважити, що поза цим контекстом англійською частіше використовують слова older чи elder по відношенню до старших. Натомість, нещодавно в українській лінгвокультурі словосполучення старший брат набуло особливо негативної конотації в межах політичного дискурсу.

(2-о) The instrument (the telescreen, it was called) could be dimmed, but there was no way of shutting it off completely

[9, р. 4]. – (2-п) Цей пристрій (телеекран – так його називали) можна було приглушити, однак цілковито вимкнути його було неможливо [8, с. 8].

Telescreen – це пристрій для шпигунства та контролю суспільства. Він працює як телевізор, однак крім цього у нього вбудовані мікрофон та камера, щоб стежити за діями людей. В англійській мові ця назва є неологізмом, адже те, що ми називаємо телеекран, вони називають “screen” або “TV screen”. В українському ж перекладі ця лексема не є неологізмом, адже ми її чуємо майже щодня. Ми вважаємо, що буквальный переклад у даному випадку є доречним, але, втрата неологізму в такому випадку неминуча.

Розглянемо приклад політичного лозунгу в тексті твору:

(3-о) WAR IS PEACE
FREEDOM IS SLAVERY
IGNORANCE IS STRENGTH. [9, р. 6].
(3-п) «ВІЙНА – ЦЕ МИР
СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО
НЕВІДАННЯ – ЦЕ СИЛА». [8, с. 10].

Ці рядки (тези, які стверджує влада), характеризуються абсурдністю. Війна та мир, свобода та рабство, невідання та сила, – усі ці слова є антонімами. Хочемо звернути увагу на використання крапки в кінці, адже для політичних лозунгів, тим більше у випадках, коли усі літери великі, це не надто характерно.

Алюзіями є деякі власні назви у тексті твору, як от:

(4-о) Winston dialed ‘back numbers’ on the telescreen and called for the appropriate issues of the Times, which slid out of the pneumatic tube after only a few minutes’ delay [9, р. 45]. – (4-п) Вінстон натиснув кнопку «старі випуски» на телеекрані й замовив потрібні числа газети «Таймс», що вже за кілька хвилин вилетіли до нього із пневматичної трубки [8, с. 49].

У цьому творі газета «Таймс» поширює останні новини соціально-політичного життя Океанії. Тут використано саме транскрибування, що є традиційним перекладацьким прийомом для мовних одиниць такої семантики в межах досліджуваної нами мовної пари.

Розглянемо приклад перекладу типової вигаданої реалії:

(5-о) The only clue lay in the words ‘refs unpersons’, which indicated that Withers was already dead [9, р. 53]. – (5-п) Єдине, за що можна було зачепитися – це за слова «згадка неосіб», які свідчили про те, що Візерса вже не було серед живих [8, с. 57].

Unperson (неособа) – слово новоговору, що використовувалося в офіційній документації для позначення осіб, що не існують. Це означає, що цю людину було вбито через її незгоду з режимом. При перекладі словосполучення refs unpersons - згадка неосіб відбулась певна втрата особливості новоговору, адже refs – це скорочений варіант слова refers, у той час як згадка – повна форма слова.

Текст також містить одиниці, які є водночас реаліями та власними назвами, наприклад:

(6-о) There were even organisations such as Junior Anti-Sex League which advocated complete celibacy for both sexes. All children were to be begotten by artificial insemination (artsem), it was called in Newspeak) and brought up in public institutions [9, р. 76]. – (6-п) Існували навіть такі організації, як Юнацька антистатева ліга, що виступала за абсолютну цнотливість для представників обох статей. Згідно із її переконаннями, усі діти мали з’являтися на світ через штучне запліднення (штучзап, як

це називалося новоговором), а виховувати їх мали у спеціальних державних закладах [8, с. 80].

Океанія мала чіткі переконання щодо кожного аспекту життя людини, і статеві відносини не були винятком. Юнацька антистатева ліга та штучне запліднення – інструменти тотального контролю над суспільством.

При буквальному перекладі *artificial insemination* (штучне запліднення) не виникає проблем, але у варіанті новоговору бачимо вилучення інтерфіксу *in-* для більш швидкої та зручної вимови, тому замість *artensem* бачимо варіант *artsem*. Якщо у перекладі прибрати інтерфікс *за-*, то був би варіант штучплід замість штучзап. Хоч штучплід і враховує лінгвістичні особливості оригіналу, він має декілька недоліків. По-перше, цей варіант містить 8 літер, що на 2 більше за оригінал і суперечить принципу лаконічності новоговору. По-друге, корінь плід вводить читача в оману і складається враження, що сам плід є штучним, а не процес запліднення. Це суперечить ще одному принципу новоговору про чіткість етимології. Через це, В'ячеслав Стельмах обрав більш доцільний варіант, який має на одну літеру менше і, найважливіше, має зрозумілу етимологію.

(7-о) Before the Revolution they (proles – авт.) had been hideously oppressed by the capitalists, they had been starved and flogged, women had been forced to work in the coal mines (women still did work in the coal mines, as a matter of fact), children had been sold into factories at the age of six [9, p. 81]. – (7-п) До революції проли зазнавали жахливого гніту капіталістів, які шмагали їх і морили голодом, змушували жінок працювати у вугільних шахтах (утім, правду кажучи, жінки й досі працювали у вугільних шахтах), а дітей продавали на фабрики у шестирічному віці [8, с. 86].

Революція у романі є початковою точкою Партії. У наслідок цієї революції, Старший Брат захопив владу, і для того, щоб не відбулася ще одна, Партія почала змінювати дореволюційну історію. Вони розповідають про «жахливе» життя при капіталістах, про муки та страждання, щоб проли були вдячними та покірними.

У перекладі використано прямий відповідник, однак через відсутність артиклів в українській мові, спостерігаються певні семантичні втрати у перекладі, адже англійський артикль *the* означає щось конкретне, завдяки чому цю революцію неможливо сплутати з іншою. В українській же мові у читача може постати питання про яку саме революцію йде мова.

Однією з реалій є вигадана специфічна мовленнєва поведінка деяких персонажів, зокрема тих, що належить до нижчого соціального класу:

(8-о) 'Steamer' he yelled. 'Look out, guv'nor! Bang over'ead! Lay down quick!' 'Steamer' was a nickname which, for some reason, the proles applied to rocket bombs [9, p. 96]. – (8-п) – Пароплав! – заволав він. – Шухер, начальник! Щас рване! На землю, бистро! «Пароплавами» проли чомусь прозивали ракети [8, с. 101].

Як бачимо, крім створення новоговору, Джордж Орвелл надав пролам акцент робітничого класу. Для позначення опущення звуків, автор використовує апострофи на місцях пропущених літер. Для відображення цих особливостей мовлення, В'ячеслав Стельмах використав суржик та нелітературну лексику, наприклад шухер, щас, рване та бистро. Це дає нам додаткову інформацію про особливості їхнього мовлення.

Поняття про хронотоп твору формується також і з допомогою вигаданих власних назв та алюзій:

(9-о) ... the conditions of life in all the three super-states are very much the same. In Oceania the prevailing philosophy is called Ingsoc, in Eurasia it is called Neo-Bolshevism, and in Eastasia it is called by a Chinese name usually translated as Death-Worship, but perhaps better rendered as Obliteration of the Self [9, p. 226]. – (9-п) ... умови життя в усіх трьох наддержавках є надзвичайно подібними. Основну ідеологію Океанії називають ангсоцом, Євразії – неობільшовизмом, Остазії – китайським словом, яке зазвичай перекладають як смертопоклонство – утім, можливо, точнішим перекладом було б «знищення свого “я”» [8, с. 233].

У світі цього роману-антиутопії існують 3 наддержави: Oceania – Океанія, Eastasia – Остазія та Eurasia – Євразія. При перекладі кожної з них, В'ячеслав Стельмах використав різні прийоми. У першому випадку, Oceania адаптували за допомогою транслітерації, тому в перекладі бачимо Океанія. У наступній власній назві бачимо заміну кореня East на корінь Ост, що означає Схід, і відтак є культурним еквівалентом. Оскільки країна Eurasia має таку саму назву, як і найбільший континент, перекладач використав традиційну назву Євразія.

У кожній з цих наддержав є своя ідеологія, однак, незважаючи на відмінності в назвах, за сутністю вони дуже схожі. Головна ціль цих держав: тотальний контроль над владою під видом турботи та рівності кожного громадянина. Не дивно, що для назви однієї з ідеологій Орвелл обрав саме Neo-Bolshevism (необільшовизм), адже ця «нова» течія за своєю сутністю аж ніяк не відрізняється від ідеології більшовиків. Перекладач інтерпретував цю назву за допомогою додавання префіксу «нео-» (тобто «новий») та українського відповідника більшовизм замість використання російського «большевизм».

З цього можна зробити певні висновки:

По-перше, новоговір у творі уявляється, як новий етап розвитку стандартної англійської мови. На відміну від інших основних етапів еволюції англійської мови (староанглійська, середньоанглійська та сучасна англійська), новоговір не є природним продовженням англійської, адже усі нововведення та зміни (у тому числі і грандіозне зменшення вокабуляру) були штучно впроваджені представниками вищої влади тоталітарного режиму Океанії.

По-друге, головна мета новоговору – зниження комунікативної здатності мови. Зменшення словникового запасу, звуження та повне знищення значень слів, орієнтованість мови на потреби режиму, а не звичайного мовця – усе це робить новоговір додатковим інструментом влади для боротьби з інакодумством.

По-третє, абсолютна більшість вигаданих реалій належить до лексики Б. Саме тому ми зосередимо увагу на дослідженні цієї частини вокабуляру новоговору.

Загалом, Джордж Орвелл створив надзвичайно комплексну систему мови, завдяки чому всесвіт роману-антиутопії стає надзвичайно схожим на наш реальний світ, особливо присутні паралелі з тоталітарними режимами СРСР та Фашистської Німеччини.

У ході нашого дослідження, нами було створено вибірку ключового вокабуляру даного роману. При створенні вибірки ми обирали реалії повсякденного життя мешканців Океанії та алюзій. Метою створення цієї вибірки є дослідження декількох речей: по-перше, наскільки часто використовуються новоговірні слова; по-друге, як перекладач усвідомлює реалії новоговору та соціально-політичного життя мешканців Океанії

та які перекладацькі прийоми використовує для адаптації українському читачу.

Враховуючи це, ми визначили п'ять критеріїв, на основі яких опрацьовувалася укладена за репрезентативним принципом вибірка для англо-української мовної пари, а саме:

- 1 – належність елементу до новоговору (N);
- 2 – використання транскодування при перекладі (T);
- 3 – застосування буквального перекладу (L);
- 4 – наявність власної синтаксичної структури (словосполучення, P);
- 5 – використання транспозиції в перекладі (R);

Кількісне вираження питомої частки кожного критерію C визначалося за формулою $C(S) = S_c / \sum S \cdot 100\%$ для $C\{N, T, L, P, R\}$, де SC – кількість релевантних одиниць в межах певного критерію, а $\sum S$ – загальна сума всіх одиниць вибірки.

Результати дослідження показали, що лексикон новоговору становить 25% від вигаданих реалій та алюзій у творі. При перекладі В'ячеслав Стельмах використав транскодування (часткове та повне) у 30% випадків, а буквалістичний переклад властивий 92% випадків. Майже половина (48%) одиниць є словосполученнями, а транспозиція використовувалась лише у 20% випадків.

Зважаючи на ці статистичні дані, бачимо, що:

1. В'ячеслав Стельмах використовував транскодування не надто часто, надаючи перевагу українським відповідникам у випадках, коли вони існують.

2. Абсолютну більшість одиниць адаптовано буквально. Завдяки цьому, читачі мають кращу змогу відчутти сутність тоталітарного режиму Океанії.

3. Через особливості новоговору словосполучення відіграють значну роль у формуванні повсякденного вокабуляру, а велика кількість лексем має 2 чи більше коренів.

Висновки. У результаті дослідження відтворення вигаданих реалій та алюзій у романі Дж. Орвелла «1984», приходимо до висновку, що автор приділяє велику увагу саме лінгвістичній складовій. Це виражається у створенні новоговору, обговоренні персонажами нових видань словників та лексем тощо. Окрім новоговору, Джордж Орвелл використовує палітру особливостей англійської мови. Різні персонажі мають свою манеру мовлення, наприклад проли спілкуються з акцентом робітничого класу, що надає нам додатковий опис їх соціального стану та рівня освіти.

Проаналізувавши основні прийоми створення та відтворення у перекладі вигаданих реалій та алюзій виділимо такі, як буквализм, транслітерація та об'єднання двох коренів для створення однієї лексеми із власним значенням. В'ячеслав Стельмах у своєму перекладі роману «1984» використовує здебільшого транскодування, буквальный переклад та транспозицію.

Перспектива подальших досліджень полягає у можливій екстраполяції вивчення відтворення хронотопу твору на сучасні глобальні умови.

Література:

1. Бондар Т. Безеквівалентна лексика: труднощі перекладу. Актуальні питання іноземної філології. Збірник наукових праць. № 3. 2015. С. 19–24.
2. Лісна М. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ФІЛОЛОГІЯ». № 1127. 2014. С. 59–63.

3. Федоренко С. Міжкультурна комунікація і переклад реалій. Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 25. 2012. С. 110–112.
4. Хоміченко В. Діалогічний потенціал алюзії як передумова створення поліфонічної оповіді. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ VII. Дискурсознавство. Текстологія. Літературознавство. №3. 2017. С. 287–292.
5. Петрина Х. Алюзія як засіб мовної гри в українських постмодерністських художніх текстах. Закарпатські філологічні студії. Випуск 11. Том 1. 2019. С. 52–56.
6. Ярема О. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Спеціальність 10.02.04 (германські мови). Запорізький національний університет, 2016. 21 с.
7. Остапович М. Алюзія як засіб демонстрації іронічної інтенції наратора у творах Станіслава Дигата. Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Літературознавство. № 91–92. Вип. 1–2. 2019. С. 140–151.
8. Orwell G. *Nineteen Eighty-Four: The Annotated Edition*. Modern Classics, 2013. 383 p.
9. Орвелл Дж. 1984 / Джордж Орвелл; пер. з англ. В. Стельмаха. Київ: Видавництво Букшєф, 2022. 368 с.

Danyiak B., Kozachuk A. Rendering of invented realia and allusions in Ukrainian translation of G. Orwell's *Nineteen Eighty-Four*

Summary. The article is devoted to the use of such artistic means as invented realia and allusions in the novel *Nineteen Eighty-Four* by G. Orwell and their rendering in its Ukrainian translation. The text of the novel's Ukrainian translation by Vyacheslav Stelmakh has been added to the body of research.

Realia, including the invented ones, are considered non-equivalent vocabulary, while allusions belong to intertextual elements in the broader sense of the term. However, they are characterized by similar semantic-stylistic functions in the literary text, since they give a more complete understanding of the chronotope of the work and its plot as a whole. When translating realia and allusions, it is important to understand not only the meaning of a each separate lexical unit, but also such factors as the socio-political environment of the lexicon, the micro- and macro-context in which they are used.

Considering the external factors that made the author use certain realia and allusions, it is worth noting the period of writing *Nineteen Eighty-Four*, which corresponds to the beginning of the postwar period after the end of the Second World War. As a result, two superpowers with completely opposite ideologies emerged in the world: the United States and the USSR. Having thoroughly studied the Soviet ideology and principles of government, George Orwell created numerous realities and allusions to life in a totalitarian society. The actual name of the work was the year of its completion – 1948, in which the order of the two digits was changed.

Orwell created numerous realia and allusions, many of which are reflected in his artificial language called Newspeak. The vocabulary of the Newspeak makes a quarter of all invented realia and allusions in the text. Almost half of the elements studied are phrases, that is, some of them are invented realia in a specific context.

It is discovered that in translation, invented realia and allusions are reproduced mainly by means of the literal translation. In each third case, the translator also involved transcoding, transposition was applied to a lesser extent.

Key words: allusions, antiutopia, invented realia, Newspeak, literary translation.